

ارزیابی توده مرغان جنوب ایران

۱- مشکلات و آینده
مرغداری در مناطق روستایی

اشاره:

مقاله حاضر در مجله World Review of Animal Production. Vol. XXXIII. No. 1'January March 1987 توسط محققین به چاپ رسیده و بوسیله مترجم جهت چاپ در این نشریه ترجمه و ارائه شده است.

مقدمه:

تا اوایل سال ۱۳۳۲ پرورش مرغ در ایران همانند سایر کشورهای منطقه عمدتاً بصورت سنتی و در روستاها انجام میگرفت (۲۴). در این روش هر خانواده تعدادی مرغ بومی که هزینه‌ای برای آنها در برداشت را در اطراف محل سکونت خود نگهداری میکرد. طی سه دهه گذشته رشد جمعیت و نیز در آمد سرانه ناشی از افزایش تولید و قیمت نفت منجر به افزایش شدید تقاضا و در نتیجه افزایش قیمت مواد غذایی گردید. بمنظور پاسخگویی به تقاضای روزافزون، دولت و بخش خصوصی تلاش خود را در جهت ایجاد و گسترش واحدهای بزرگ پرورش مرغ گوشتی و تخمگذار متمرکز نمودند. طی سالهای ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ در ایران همانند اغلب کشورهای در حال توسعه واحدهای تجارتي پرورش مرغ با استفاده از نژادهای خارجی و در اطراف شهرهای بزرگ تاسیس گردید (۱۴، ۱۶، ۱۸، ۲۴، ۲۷ و ۳۶). از عواملی که باعث تسریع سرمایه‌گذاری در این رشته گردیدند، برگشت سریع سرمایه، وجود نژادهای پربهره مرغ در بازار و وجود مشکلات در توسعه و گسترش سایر رشته‌های دامپروری بود. بعلاوه کمک دولت، بویژه پرداخت وامهای کم بهره از دیگر عوامل مشوق در راه توسعه صنعت مرغداری در ایران محسوب میشود. اگرچه نژادهای اصلاح شده مرغ نقش مهمی در

تأمین پروتئین مورد نیاز ایفا میکنند (۳۶) ولی تغییرات حاصله در روش پرورش مرغ از روشی سنتی به روش پرهزینه صنعتی خالی از اشکال نبود، زیرا اساساً این برنامه، برنامه‌های دقیق و از پیش طراحی شده نبود. نخستین مشکلی که در اثر تغییر روش پرورش مرغ بوجود آمد، فشار بیش از حد آن بر سیستم سنتی پرورش مرغ در روستاها بود که منبع عمده تأمین پروتئین حیوانی برای بیش از ۵۰ درصد جمعیت کشور را تشکیل میداد. روستائیان طی قرن‌ها نیاز به گوشت و تخم مرغ شهرنشینان را تأمین میکردند، اما ظرف مدت کمتر از سه دهه این مسیر جهت عکس بخود گرفت. در حال حاضر بیشتر روستائیان مرغ تولیدی واحدهای پرورش مرغ صنعتی که در نزدیکی شهرهای بزرگ تاسیس شده‌اند را مصرف می‌کنند. در نتیجه گسترش بدون کنترل نژادهای خارجی، جمعیت مرغهای بومی رو به کاهش رفت و تقریباً در برخی مناطق منقرض و نابود شده است. کاهش و انقراض مرغهای بومی در ایران با حرکت‌های جهانی بمنظور حفظ و نگهداری منابع ژنتیکی همزمان گردید (۲۵). اگرچه ضرورت ارزیابی و حفظ منابع ژنتیکی بطور گسترده‌ای در بیشتر کشورهای مورد توجه قرار گرفته است (۵، ۸، ۱۲ و ۲۸)، هنوز اهمیت و ضرورت موضوع در ایران مورد توجه واقع نشده است. حفظ توده مرغهای بومی ایران سزاوار توجه جدی و فوری است. از آنجا که در بیشتر نقاط کشور امکان استفاده از نژادهای خارجی با هزینه

نسبتاً اندک (در مقایسه با سایر حیوانات) وجود دارد و از طرفی بدلیل کوتاهی دوره تولید مثل انقراض کامل مرغهای بومی در آینده نه چندان دور را بدنبال دارد. مشکل دوم در رابطه با گسترش بدون کنترل صنعت مرغداری، گسترش بیماریهای انگلی و واگیردار میباشد (۳۸) که در نتیجه تراکم بیش از حد واحدهای تولیدی در اطراف شهرهای بزرگ بوده است. نهایتاً همانند سایر کشورهای در حال توسعه (۱۷) بخش مهمی از منابع لازم برای واحدهای تولیدی صنعتی، مثل جوجه یکروزه (یا گله‌های مادر)، غذا، فرآورده‌های دارویی و برخی از کادرفنی به کشور وارد میشوند (۲۴ و ۳۸). سهم نسبی فرآورده‌های طیور در تغذیه مردم مناطق روستایی در گذشته مشخص نیست. در بیشتر نقاط کشور تأمین شیر فصلی بوده و محدود به ماههای تابستان و بهار است، چراگاههای مناسب و قابل استفاده برای پرورش گاو در بیشتر مناطق کشور وجود ندارد. مردم این مناطق که در روستاها زندگی میکنند و مستقیماً درگیر تولید محصولات زراعی نیستند قادر به نگهداری گوسفند، بز یا گاو نمی‌باشند. بعبارت دیگر نگهداری تعدادی مرغ نیاز به سرمایه‌گذاری زیاد و یا استفاده از زمینهای زراعی ندارد و بیشتر روستائیان میتوانند تعدادی مرغ پرورش دهند و در تمام طول سال به تخم مرغ دسترسی داشته باشند. بنابراین بهبود و توسعه پرورش مرغ در مناطق روستایی وضعیت تغذیه‌ای مردم این مناطق را بطور قابل توجهی افزایش میدهد. هدف اصلی بخش دامپروری وزارت کشاورزی در مورد پرورش مرغ در مناطق روستایی توزیع نژادهای خارجی اصلاح شده در روستاها بوده است (۶ و ۷). آغاز این برنامه در سال ۱۳۳۶ نقطه تحولی در صنعت مرغداری ایران بود (۷). اما این

قرارداد اطلاق میشود. ناحیه مناسب ناحیه‌ای است که هیچ‌گونه مدرکی دال بر وجود و توزیع نژادهای خارجی یا آمیخته با مرغهای بومی در آن وجود داشته باشد بیان میگردد.

بررسی مقدماتی در فروردین ماه ۱۳۵۹ آغاز گردید تا موقعیت مزارع پرورش مرغ نژادهای خارجی مشخص شود و مناطقی که نژادهای خارجی در آنها توزیع گردیده است شناسایی و از برنامه حذف گردند. اطلاعات لازم از منابع گوناگون از جمله بخش کشاورزی جهادسازندگی (سازمانی برای توسعه روستاها)، سازمان دامپروری، ادارات دامپزشکی استان و مرکز آمار ایران (شعبه استان فارس) گردآوری گردید. سپس پرسشنامه‌ای تنظیم شد تا اطلاعات بیشتری پیرامون نواحی موجود در هریخش که انتظار میرفت نژادهای خارجی در آن توزیع نشده است جمع‌آوری گردد. این پرسشنامه محتوی سئوالاتی در مورد موقعیت مناطق تعیین شده‌ای که در هر حوزه شهری جهت انتخاب آنها و نیز موقعیت این نواحی نسبت به یکدیگر بود. بعلاوه نوع و زمان ساخته شدن جاده‌های اصلی، تسهیلات حمل و نقل، وجود موانع طبیعی بین نواحی تعیین شده بمنظور انتخاب و جمع‌آوری نمونه و ارتباط این نواحی با مراکز شهرهای بزرگ نیز ثبت گردیدند. اطلاعات جمع‌آوری شده جهت شناسایی سه منطقه بزرگ (تا حد امکان) در هریک از ۱۴ ناحیه شهری مورد استفاده قرار گرفت.

دومین پرسشنامه برای استفاده در مناطق بزرگ تنظیم گردید. اطلاعات جغرافیایی مفصل‌تری نظیر تعداد روستاها، فاصله بین آنها، نوع جاده‌هایی که آنها را یکدیگر متصل میکند و موانع طبیعی که آنها را از هم مجزا میسازد ثبت گردید. بعلاوه اطلاعات عمومی در مورد وضعیت کشاورزی و فعالیتهای دامپروری جمع‌آوری شد. از روستائیان در مورد سابقه پرورش مرغ در منطقه‌شان و نیز اطلاعات آنها در مورد نژادهای خارجی پرسش بعمل آمد. این اطلاعات برای دسته‌بندی نواحی و حذف نواحی که مظنون به معرفی و وجود نژادهای خارجی در آنها بود مورد استفاده واقع شد. نواحی که بوسیله موانع طبیعی از یکدیگر مجزا شده بودند و با جاده و تسهیلات حمل و نقل کمتری بهم مرتبط بودند و مدرکی دال بر وجود نژادهای خارجی در آنها وجود نداشت در اولویت اول قرار گرفتند.

سومین پرسشنامه برای هر روستا موجود در نواحی مناسب تنظیم گردید. این پرسشنامه نام روستا، جمعیت روستا، نوع و کیفیت محصولات کشاورزی، روشهای دامداری، چگونگی معاملات، قیمت محصولات طیور، امکان جمع‌آوری تخم مرغ کافی برای این پروژه، امکانات و محدودیتهای توسعه پرورش مرغ محلی، علاقه روستائیان به نگهداری مرغهای بومی و یا خارجی، نظر آنها در مورد افزایش تعداد گله مرغ، میزان درک و دانش آنها در مورد نقش فرآورده‌ها و تولیدات طیور در تغذیه‌شان و اقتصاد روستائی را شامل میشود.

(۱۹ و ۲۱) اما میتوان مرغهای تخمگذار نسبتاً خوبی در بین آنها یافت (۲۲ و ۲۳). عادت پذیری مرغهای بومی به شرایط محیطی و جثه نسبتاً کوچک آنها را مناسب شرایط پرورش ویژه در مناطق روستائی کرده است. بخاطر اینکه تولید تخم مرغ تولید مثل و قابلیت زیست از جمله صفات تطابقی میباشد، لذا انتظار میرود به تغییرات عوامل محیطی حساس باشند. و بنابراین ممکن است این صفات با تغییرات شدید در شرایط آب و هوائی و تغذیه نامطلوب کاهش یابند. از سایر کشورها شواهدی وجود دارد که نشان میدهد مرغهای بومی از نظر صفات مناسب مشابه و یا حتی از نژادهای اصلاح شده برترند (۱، ۳، ۱۳، ۲۶، ۳۵). نشان داده شده است که تخم مرغهای تولیدی توسط مرغهای نواحی گرم (۲) بطور معنی داری قابلیت هدایت بخار آب کمتری نسبت به تخم مرغهای نژاد لگه‌ورن دارند که این امر میتواند نتیجه عادت‌پذیری آنها برای جلوگیری از اتلاف بیش از حد آب طی دوره جوجه‌کشی در شرایط صحرائی گرم و خشک باشد. این نمونه‌ای از خصوصیات است که باید در مرغهای بومی شناخته و مورد استفاده قرار گیرد.

اهداف کلی این پروژه عبارتند از:

- ۱- بررسی و مطالعه چگونگی پرورش مرغ در روستاهای استان فارس.
 - ۲- بررسی بیشتر در مورد توان تولیدی و توارث‌پذیری مرغهای بومی.
 - ۳- نگهداری تعداد مناسب و قابل قبولی از مرغهای بومی و حفظ آنها از انقراض کامل.
- این مقاله در مورد چگونگی پرورش مرغ در روستاهای استان فارس نگارش شده است.

مواد و روشها:

بمنظور شناخت محل‌های مناسب برای نمونه‌گیری تخم مرغ، بررسی و تحقیق در مورد نواحی مختلف استان فارس ضروری بود. يك محل عبارت است از تعدادی از روستاهای مجاور که با موانع طبیعی مهم (رودخانه عریض، کوههای بلند، صحرا) از هم جدا نشده باشند و بین آنها ارتباط محدودی وجود داشته باشد. در برخی مناطق استان، مخصوصاً در جنوب، روستاهای کوچک در منطقه‌ای وسیع پراکنده شده‌اند و تعداد کمی مرغ در هر روستا نگهداری میشود. بنابراین تعداد مرغهای هر منطقه بقدری اندک بود که نمیتوان آنها را بعنوان يك جمعیت محسوب کرد. فاصله زیاد بین روستاها خصوصاً اگر توسط موانع طبیعی از یکدیگر جدا شده باشند موجب گردیده است که جمعیت‌هایی که از لحاظ ژنتیکی از هم مجزا هستند ایجاد گردد. بنابراین اصطلاح ناحیه به دسته‌هایی که از لحاظ ژنتیکی کاملاً مجزا هستند و در آنها تعداد افراد بحدی است که بتوان آنها را بعنوان يك جمعیت مورد بررسی

تحقیق: دکتر عبدالحسین فرید

عضو هیات علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه مانی توپا - کانادا

دکتر محمد جواد ضمیری

عضو هیات علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز

دکتر جواد پوررضا

عضو هیات علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه صنعتی اصفهان

ترجمه: دکتر جواد پوررضا

برنامه بعد از شیوع بیماریهای مختلف و با تلفات سنگین نژادهای خارجی و مرغهای بومی در بسیاری از مناطق منقضی گردید. دلایل لغو برنامه هرگز منتشر نشد و طرحهای جدید برای حمایت مرغهای محلی پیشنهاد نشد. جمعیت مرغهای محلی بطور کامل توسط مسئولین دولتی نادیده گرفته شد و ظرف مدت کوتاهی بدست فراموشی سپرده شد.

ارزیابی و اصلاح نژاد مرغهای بومی وقت‌گیر و پرهزینه و نیاز به تخصص و دانش کافی دارد. درحالیکه وارد کردن نژادهای اصلاح شده آسان و راحت است و منجر به افزایش سریع در تولید و راندمان میشود. بهرحال راه دوم مطمئناً به ناپودی نژادهای بومی مرغ می انجامد. بعلاوه همیشه این عقیده وجود داشته است که صرف وقت و سرمایه برای اصلاح و بهبود نژادهای داخلی ناامیدکننده است و موفقیت‌آمیز نخواهد بود. براساس این فرضیه مجدداً بعد از آغاز انقلاب اسلامی در سال ۱۹۵۸ توزیع نژادهای خارجی یکبار دیگر آغاز گردید. این نکته نشان میدهد که از برنامه‌های پیشین همین سازمان تجربه کافی بدست نیامده است. نشانه‌ای از تجزیه و تحلیل برنامه قبلی موجود نیست که دلایل شکست و موفقیت آن را مشخص سازد. توزیع مرغهای تخمگذار اصلاح شده همراه با قفسهای تخمگذاری و جیره‌های غذایی ساخته شده (عمدتاً وارداتی) بین روستائیان و شهرنشینان استان فارس نمونه‌ای از این برنامه میباشد (۱۱). همچنین برنامه‌های مشابهی نیز در سایر استانها پیاده شده است.

نتایج برخی از تحقیقات نشان میدهد اگرچه مرغهای بومی استان فارس جثه کوچکی دارند و از نظر تولید گوشت با نژادهای خارجی قابل مقایسه نیستند

نتایج و بحث:

استان فارس در جنوب ایران بین عرض جغرافیایی $31^{\circ} 27' 37''$ شمالی و طول جغرافیایی $50^{\circ} 38' 55''$ شرقی واقع شده است و مساحت آن حدود $13330/$ کیلومتر مربع می باشد. این استان به ۱۴ ناحیه شهری، ۳۲ بخش و ۱۲ شهرستان تقسیم می شود و دارای ۴۹۵۶ روستا می باشد (۳۲). وضعیت آب و هوایی در قسمتهای مختلف استان متفاوت است. بخشهای جنوبی و جنوب شرقی استان گرم و خشک است در حالیکه در شمال و شمال غربی ارتفاعات زاگرس موجب ایجاد آب و هوای نسبتاً معتدل تا سرد شده است. گوسفند و بز متداولترین نوع دام در منطقه است و رقم قابل توجهی (حدود ۵ میلیون رأس (۴ و ۱۵) از گوسفندان و بز استان بوسیله عشایر چادر نشین پرورش و اداره می شود. بدلیل روش و نوع زندگی که دارند دخالت آنها در پرورش مرغ زیاد نیست.

۱- وضعیت مرغهای بومی در استان فارس:

اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه ها و سایر منابع نشان دادند که واحدهای تجاری پرورش مرغ که نژادهای خارجی اصلاح شده پرورش میدهند در تمام استان و در نزدیکی تمام مراکز شهری تاسیس گردیده است. این واحدها عمدتاً مرغ را بصورت زنده بفروش می رسانند و عوامل عمده ای در پراکندگی گسترده مرغهای خارجی در روستاهای اطراف هستند. بیش از ۷۶۰ واحد بزرگ تولید جوجه گوشتی تجاری (هرکدام با ظرفیت بیش از ۵۰۰۰ قطعه جوجه) با ظرفیت کل تقریباً ده میلیون جوجه در سال در استان وجود دارد. بیش از ۴۰ واحد مرغ تخمگذار تجاری با ظرفیت کل تقریبی ۸۸۰۰۰۰ مرغ تخمگذار نیز در استان وجود دارد. شهرهای مرودشت، شیراز، آباده و جهرم بترتیب با ۲۳۸، ۱۸۹، ۱۵۶ و ۸۹ واحد پرورش مرغ گوشتی و با تعداد ۸، ۱۱، ۵ و ۱۱ واحد مرغ تخمگذار عمده مراکز نژادهای خارجی میباشند. توده های مرغ در اغلب روستاهایی که در نزدیکی شهرها واقع هستند عمدتاً از نژادهای خارجی یا آمیخته آنها با مرغهای بومی تشکیل شده است. در سه ناحیه از ۱۴ ناحیه شهری (آباده، لاروسا) و در ناحیه وسیعی از بخش جنوبی ممسنی تعداد کافی مرغ خالص بومی وجود نداشت زیرا نژادهای خارجی بطور وسیعی در آن مناطق پخش شده بودند. یکی از نژادهای خوب مرغهای بومی ایران یعنی نژاد لاری که مشابه نژاد کورنیش و مالای (Malay) (۳۷) می باشد در شهر لار نگهداری می شود. بهرحال امکان تهیه نژاد لاری خالص در ناحیه شهری لارویا مناطق مجاور جنوب ممسنی وجود نداشت و این موضوع نشان میدهد که مدتی است که نژاد لاری خالص در استان وجود ندارد. بررسیها نشان داد که هنوز مرغهای لاری خالص در تعدادی از روستاهای دور افتاده منطقه نگهداری میشوند، اما

تعداد آنها بقدری کم بود که نمیتوان آنها را بعنوان یک جمعیت بحساب آورد. هنوز نژاد لاری نسبتاً خالص در استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرقی کشور وجود دارد (براساس تماس مکاتبات شخصی). تلاشهای بسیاری برای یافتن دلایل انقراض این نژاد در استان فارس صورت گرفت. بدلیل آب و هوای بسیار گرم و خشک منطقه لارکه برای پرورش مرغ مساعد نیست تنها شش واحد مرغداری گوشتی در حوزه شهری لار وجود دارد. بیشتر مردم این مناطق ترجیح میدهند که در مناطق نفت خیز حوزه خلیج فارس بکار اشتغال داشته باشند، زیرا میانگین درآمد آنها بیشتر از یک کشاورز معمولی است. محدودیت منابع کشاورزی و مهاجرت مداوم به شهرهای حوزه خلیج فارس اشتیاق مردم این مناطق را به نگهداری مرغهای بومی کاهش داده است. غالباً آنها تعدادی مرغ گوشتی خارجی را خریداری میکنند و آنها را در حیاط منزل نگهداری میکنند و در موقع نیاز آنها را ذبح کرده و مصرف میکنند. این عوامل توأم با انتشار بیماری موجب انقراض تدریجی نژاد لاری شده و باعث تسریع در انتشار نژادهای خارجی گردیده است.

۲- مشکلات پرورش مرغ در روستاها:

اگرچه پرسشنامه ها بنحوی تنظیم شده بودند تا محلهائی که برای نمونه گیری تخم مرغ مناسب بودند را شناسائی کنند اما اطلاعاتی نیز در مورد چگونگی پرورش مرغ در روستا فراهم میاورند. باید خاطر نشان شد که اطلاعات جزئی تری از نواحی که در بررسیهای اولیه مشخص شد که نژادهای خارجی در آنها توزیع نشده است جمع آوری گردید. اطلاعات مربوط به سایر نواحی عمدتاً از منابعی مثل بخش کشاورزی جهادسازندگی، اداره دامپروری، ادارات دامپزشکی و مرکز آمار ایران بدست آمد. درخواست عمده روستائیان دریافت خدمات دامپزشکی بود.

تقریباً تمام روستائیان از تلفات زیاد مرغها خصوصاً جوجه های کوچک شکایت داشتند. آنها معتقد بودند که تلفات سنگین باعث کاهش تعداد مرغ و در نتیجه افزایش قیمت فرآورده های طیور است. تخمین دقیقی از تلفات امکان پذیر نبود، ولی از شواهد چنین استنباط میشود که تلفات در برخی مناطق بیشتر از ۵۰ درصد است. بدلیل عدم وجود برنامه های منظم واکسیناسیون و کنترل بیماریها، اغلب روستاهای نزدیک مراکز شهری در معرض امواج منظم شیوع بیماریهای واگیردار و در نتیجه تلفات سنگین مرغ بودند، مسئولین قادر نبودند که نشان دهند آیا این تلفات در سه دهه گذشته این چنین زیاد بوده است و یا اخیراً افزایش یافته است. چنین اطلاعاتی میتواند در تخمین اثر غیر مستقیم نژادهای خارجی بر مرغهای بومی موثر و مفید باشد. شواهد نشان داد که کمبود فرآورده های طیور در گذشته بدین صورت حد نبوده است اما این امر میتواند بدلیل افزایش جمعیت و درآمد سرانه باشد که منجر به افزایش تقاضا برای فرآورده های طیور گردیده است. پاسخ

روستائیان نسبت به صرف هزینه برای خرید مرغ تردید داشتند. دلایل اصلی این موضوع درآمد کم، قیمت بالای مرغهای بومی و ترس از میزان بسیار بالای تلفات مرغها بود. بیشتر از ۵۰ درصد روستائیان که مورد سؤال واقع شدند، نگهداری مرغهای بومی را به مرغهای خارجی ترجیح میدادند بدون آنکه قادر به ارائه دلیلی برای آن باشند. بیشتر روستائیان عقیده داشتند یکی از راههای افزایش تعداد مرغ، جلوگیری از مرگ و میر آنهاست. این پاسخ درست بنظر میرسد و بعنوان یک راه حل نیاز بدقت بیشتری دارد و روستائیان آنرا بعنوان راهی برای افزایش فعالیتهای کشاورزی پذیرفته اند. این نکته منطقی بنظر میرسد که عموماً گسترش و توسعه روشهای معمولی تولید در یک جامعه سنتی آسانتر از معرفی و گسترش یک روش جدید که با دانش و تخصص کنونی قادر به اداره آن نباشیم می باشد. یک برنامه کاملاً دقیق بهداشتی در مورد دامها میتواند از کاهش بیشتر تعداد مرغهای محلی جلوگیری نماید. تا زمانیکه از تلفات مرغ جلوگیری بعمل نیاید، حتی توزیع نژادهای خارجی نمیتواند تأثیر قابل ملاحظه ای در تعداد مرغ در مناطق روستائی داشته باشد. توزیع نژادهای خارجی طی ۲۰ سال گذشته توسط سازمان دامپروری این حقیقت را ثابت کرده است. جالب توجه است که هنوز توزیع نژادهای خارجی بعنوان تنها راه حل مشکل پائین بودن تعداد مرغ در مناطق روستائی کشور مورد بررسی است.

۳- مدیریت مرغداری در روستاها:

در تمام مناطق بررسی شده طیور بصورت سنتی باز پرورش میبایند. مرغهای بومی در فضای باز پرورش داده میشدند و شبها در انبارها و یا خانه زارعین پناه میگرفتند، با گردش در باغها و کوچه های روستا و مزارع اطراف منزل از بقایای محصولات کشاورزی، دانه ها، حشرات، کرماها و علوفه های سبز تغذیه میکنند. روزانه مقدار کمی دانه توسط صاحبان شان با آنها داده میشود. این سیستم مناسب مرغهای اصلاح شده چه لگهورن و چه مرغهای دو منظوره که احتیاجات غذایی بالائی دارند نیست. به احتمال زیاد این سیستم مدیریتی و تغذیه ای دلیل عمده شکست طرحهای قبلی توزیع نژادهای اصلاح شده میباشد و به کسب نتایجی غیر از آن در اجرای برنامه های آینده امید نیست، مگر اینکه مسئولین ذیربط این نکته را درک کنند که تمام اجزای سیستم بهم مرتبط و پیچیده اند و باید همزمان تغییر یابند. امید موفقیت در نگهداری نژادهای اصلاح شده در روستاها بدون ایجاد تغییر قابل توجهی در شرایط مدیریت و تغذیه آنها با شکست مواجه خواهد شد. مرغهای بومی که بوسیله روستائیان نگهداری میشوند، نه تنها بخاطر استعداد تولیدی آنهاست بلکه بخاطر این است که این مرغها، هزینه مالی برای خانوار ندارد. در این روش بیشتر روستائیان بدون نیاز به سرمایه گذاری و یا با هزینه اندکی مواجه هستند و آنچه که بعنوان بازده

محدودیت در فرآورده‌های مرغهای بومی است که قیمت مرغهای بومی اینگونه بالا است.

۴- تعداد مرغ در مناطق روستائی:

بدست آوردن آمار دقیقی از تعداد مرغ در استان فارس، بسیار مشکل است در مناطق تحت بررسی، تعداد مرغهای مورد تخمین بطور قابل توجهی نوسان داشت. بهرحال در بیشتر مناطق، کمتر از یک مرغ برای هرفرد تخمین زده شد. تعداد کل مرغ در روستاهای استان در سالهای ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ بترتیب ۴۹۲۴۸۷، ۱۲۴۰۰۰۰، ۸۷۸۲۴۶ و ۷۶۹۹۹۵ قطعه برآورد شده بود (۳۰، ۳۱، ۳۳ و ۳۴). متوسط این اعداد تقریباً مساوی ۰/۶ مرغ برای هرفرد مشخص گردید. منطقه کوچکی در استان فارس با ۳۸ روستا در سه شهرستان مورد بررسی دقیقتر قرار گرفتند (۹) نتایج نشان داد که ۰/۷۲، ۰/۵۷، ۰/۷۷ و ۰/۷۷ که بطور متوسط ۰/۶۶، (۳۰، ۳۱، ۳۳ و ۳۴) مرغ برای هرفرد در این شهرستان بود (بترتیب رامجرد، مردوش و ابراج) که آمار منتشره توسط مرکز آمار ایران را تأیید میکند و نشان میدهد که در حقیقت تعداد مرغ بازار هرفرد بسیار اندک است.

نتیجه گیری کلی:

۱- تجربه چندین ساله توزیع نژادهای خارجی، همراه با مشکلات موجود روستاها در رابطه با مرغداری نشان میدهد که توزیع بیشتر نژادهای اصلاح شده مرغ نمی تواند حتی راه حل موقتی برای رفع مشکل کمبود تأمین پروتئین حیوانی باشد. تلفات سنگین، سوء تغذیه و شرایط محیطی نامناسب در اغلب نواحی، مخالف با پرورش نژادهای سنگین وزن و پر تولید هستند. بسیار مفید و موثر خواهد بود اگر مسئولین تشکیلات دولتی، روشهای پرورش مرغ را بررسی و محدودیتهای و موقعیتهای آنها را درک کنند. شرایطی را که این چنین سیستم سستی در آن بوجود آمده و چگونگی توسعه و رشد آن را بشناسند. همچنین ضروریست بمنظور شناخت دلایل شکست، برنامه‌های قبلی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهند تا مشخص گردد چه طرح کم خطر و پر بهره را میتوان در آینده اجرا کرد.

۲- کمک بسیار موثری که دولت میتواند ارائه دهد، یک برنامه جامع و منظم بهداشتی میباشد (واکسیناسیون علیه اکثر بیماریهای شایع در منطقه). اینگونه برنامه‌ها میتواند منجر به افزایش تعداد مرغهای بومی و حفظ آنها از انقراض گردد.

۳- تهیه مخلوطی از ویتامین‌ها، مواد معدنی و پروتئین بمنظور استفاده از آن بعنوان مکمل غذایی برای مرغها، میتواند موجب بهبود بیشتر وضعیت پرورش مرغ در روستاها گردد. اگر هزینه اینگونه مخلوط تا اندازه‌ای توسط دولت پرداخت شود، تعادلی بین کمک دولت به ساکنین مناطق روستائی و مراکز شهری بوجود میآید. گروه دوم از طریق کمک دولت به واحدهای مرغداری

بدست میآید در حقیقت سود خالص است. به بیان دیگر سیاست در این روش کسب درآمد اندک بدون صرف هیچگونه سرمایه‌گذاری است. در تمام مناطق مورد مطالعه از مرغ کرج برای تولید مثل استفاده میشود. بنظر نمی رسد جوجه‌های تولید شده باین روش پاسخگوی تعداد مرغهایی که در اثر مرگ و میر تلف میشوند و یا به مصرف میرسند باشد، زیرا مرغها حدود ۲ تا ۳ ماه و طی اواسط بهار و اوایل تابستان که مصادف با بهترین شرایط محیطی مناسب برای تخمگذاری است تولیدی ندارند، لذا این روش تولید مثل اثر قابل توجهی بر کاهش تخم مرغ و تأمین آن در روستاها دارد. در برخی روستاها ماشینهای جوجه‌کشی نفتی کوچک مورد استفاده قرار میگرفت و این خود میتواند وسیله‌ای برای گسترش نژادهای خارجی مرغ در این نواحی باشد. تخمگذاری در مرغهای بومی بحدی نیست که نیاز ماشینهای کوچک را بطور منظم برآورده سازد. بنابراین صاحبان آنها برای تأمین تخم مرغ جوجه‌کشی، منابعی دیگری را جستجو میکنند. این منابع معمولاً روستاهای اطراف شهرهاست که در آنها نژادهای خارجی یا آمیخته آنها نگهداری میشود. از اطلاعات جمع آوری شده میتوان چنین نتیجه گرفت که مرغهای بومی نقش مهمی در تأمین پروتئین، بخصوص از طریق تخم مرغ در روستاها را دارند. روستائیان به ارزش غذایی تخم مرغ کاملاً واقف هستند. رشد جمعیت و کاهش آشکار تعداد مرغهای نگهداری شده توسط هرخانوار، موجب کمبود تخم مرغ در روستاها گردیده است. قیمت مرغ و تخم مرغ در روستاها حداقل دو برابر قیمت آنها در شهرها بود که نشان دهنده آن است که روستائیان فرآورده‌های طیور (گوشت و تخم مرغ) را با قیمتی بیشتر از شهرنشینان مصرف میکردند. اختلاف قیمت عمدتاً بخاطر سوسیدهای غیرمستقیم بود که به مرغداران اطراف شهرها پرداخت میشد و عمده آن شامل دامها و یا کمکهای بود که توسط دولت برای مرغداران تجارتي در نظر گرفته شده بود.

مرغها بیشتر بخاطر تولید تخم مرغ نگهداری می شدند و بعنوان منبع گوشت بحساب نمی آیند. تنها مرغهای پیر و کم تولید برای مصرف خانواده کشته می شدند و یا به بازارهای شهری عرضه میگرددند. حتی جوجه‌های نر و خروسهای بزرگ منبع عمومی گوشت خانواده‌های روستائی بحساب نمی آمدند و تنها در مواقع خاص نظیر جشنهای نامزدی و ازدواج مورد مصرف قرار می گرفتند. عقیده براین است که جوجه خروس غذای خوبی برای افراد بیمار است. بیشتر شهرها بازارهای مخصوصی برای فروش مرغهای بومی و سایر پرندگان مثل کبوتر، کبک، اردک و غیره دارند. در این بازارها قیمت تخم مرغ و مرغ زنده بر مبنای وزن مساوی حداقل بیش از دو برابر تخم مرغ و مرغهای حاصل از نژادهای خارجی است. عموم مصرف کنندگان معتقد بودند که گوشت و تخم مرغ حاصل از مرغهای بومی طعمی لذیذتر از گوشت و تخم مرغ حاصل از مرغهای خارجی دارد. بدلیل این ترجیح و نیز

صنعتی مورد سوسید واقع میشوند.

۴- یکی از مشکلاتی که بررسی سریع و دقیق لازم دارد، ایجاد گله‌های مادر نژادهای بومی است که قادر به تولید تعداد زیادی تخم مرغ جوجه‌کشی باشند. برای نیل به این هدف، تاسیس مراکز تحقیقاتی در چند استان مجاور بسیار حیاتی و ضروریست. اینگونه موسسات میتوانند مرغهای بومی را ارزیابی، حفظ و از لحاظ تولیدی بهبود بخشند و تخم مرغهای جوجه‌کشی مورد نیاز مرغداری‌های کوچک مشخصی را تأمین کنند. اگر چنین واحدهای مرغداری در هراستان برپا شوند، قادر خواهند بود تخم مرغهای جوجه‌کشی یا جوجه یکروزه روستائیان را نیز تأمین نمایند.

۵- صنعت مرغداری میتواند به سه دسته تقسیم شود (۱) واحدهای بزرگ تجارتي پیشرفته (۲) سالنهای مرغداری کوچک (که قادرند مرغهای محلی، خارجی یا اصلاح شده را تا اندازه‌ایکه توسط یک خانوار اداره میشود نگهداری کند) و (۳) روش سنتی پرورش مرغ در روستاها: هربخش مشکلاتی و نتیجتاً راه‌حلهایی خاص خود را دارد. خانواده‌های روستائی معمولاً تعدادی گوسفند، گاو، بز و اسب نگهداری میکنند و این سیستمی است که بهره‌برداری بیشتر از منابع قابل دسترسی روستائی و قدرت کاری خانواده را تضمین میکند. افزایش بهروری چنین سیستمی بطور کامل و ضرورتاً بدین معنی نیست که راندمان هریک از اجزای آن سیستم باید افزایش یابد. بعنوان مثال صرف وقت بیشتر و اختصاص غذای موجود به مرغ، احتمالاً منجر به کاهش و حذف قسمت دیگری از این مجموعه پیچیده خواهد شد.

۶- تشکیل کمیسیون مشورتی در مورد مرغهای بومی میتواند در حفظ تعادل بین واحدهای تجارتي که به سرعت درحال رشد هستند و مرغهای بومی که درحال کاهش و نقصان میباشند، موثر و مفید واقع گردد.

تشکر و سپاسگزاری

بدینوسیله از حمایت مالی بخش کشاورزی جهادسازندگی شهرستان سیدان و همکاری کلیه شعب جهادسازندگی استان قدردانی میشود. کمک مالی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز (پروژه شماره ۶۰-۱۵۹-K) موجب تقدیر است. نویسندگان از آقای دکتر ک. کاظمی رئیس دامپزشکی وقت شیراز و همکاری اداره دامپروری، ادارات دامپزشکی شهرستان استان و مرکز آمار استان فارس کمال تشکر را دارند. □

- Gazette, No. 35, PP. 3-18 (in Persian).
- 25) Phillips, R.W.
1974. Conservation, evaluation and use of animal genetic resources. *World Animal Review*. 9:2-7.
- 26) Ragab, M.T., A.A. Asker and M.K. Eldine
1955. Grading Baladi fowl with White Leghorns. *Poult. Sci.* 34:323-326.
- 27) Rao, B.V.
1982. The poultry industry in India. *World's Poult. Sci. J.* 38:40-47.
- 28) Rendel, J.
1982. The role of international organizations in the conservation of the World's animal genetic resources. *Second World Congress on Genetics Applied to Livestock Production*. Madrid, VI:123-128.
- 29) Scossiroll, R.E.
1965. Conservation of a gene pool. *World's Poult. Sci. J.* 21:166-172.
- 30) Statistical Center of Iran
1974. Results of agricultural survey in 1972. *Plan and Budget Organization*, Tehran, Iran. No. 358 (in Persian).
- 31) Statistical Center of Iran.
1974. Results of agricultural survey in 1972. *Plan and Budget Organization*, Tehran, Iran. serial No. 17 (in Persian).
- 32) Statistical Center of Iran
1976 a. Population census. *Plan and Budget Organization*, Tehran, Iran. No. 17 (in Persian).
- 33) Statistical Center of Iran
1976 b. Results of the second stage of agricultural survey in 1974. *Plan and Budget Organization*, Tehran, Iran. No. Serial. 722 (in Persian).
- 34) Statistical Center of Iran
1979. Results of agricultural survey in 1975. *Plan and Budget Organization*, Tehran, Iran. Serial No. 801 (in Persian).
- 35) Trail, J.C.M.
1962. The indigenous poultry of Uganda. The fertility, hatchability and chick mortality compared with the European breeds. *Poult. Sci.* 41:1271-1276
- 36) Zohari, M.
1970 a. Poultry in Iran. *World's Poult. Sci. J.* 26:794-800.
- 37) Zohari, M.
1970 b. Investigation of the native poultry breeds in Iran. *J. Vet. Facul. Tehran Univ.* 26:1-10 (in Persian).
- 38) Zogari, M. and Z. Ziaei.
1983. Agricultural problems: investigation of problems in relation to self-sufficiency in poultry products. *Yekan Consulting Engineers*. Tehran, Iran. No. 1, pp. 1-95 (in Persian).
- and Health Papers. No. 24, Rome.
- 13) Ghany, M.A., M.T. Ragab and M.A. Kheireidin
1962. The production and reproduction of the Fayoumi - A native Egyptian bird. *Proc. XII World's Poultry Congress*. Sydney, Australia, PP. 507-511.
- 14) IKpi, A. and J. Akinwumi
1981. The future of poultry industry in Nigeria. *World's Poult. Sci. J.* 37:39-43.
- 15) Jahad-Sazandegi
1981. Types and numbers of livestock in villages, cities and provinces of Iran. *Statistics and Planning Committee of Jahad-Sazandegi*. Bull. No.9 (in Persian).
- 16) Khalid, B.
1983. Poultry Production in Morocco. *World's Poult. Sci. J.* 39:52-59
- 17) Krostit, W.
1984. Poultry development in the developing countries. *World Anim. Rev.* 52:17-23.
- 18) Leong, E. and S. Jalaludin
1982. The Poultry industries of south east Asia. The need for an integrated farming system for small poultry producers. *World's Poult. Sci. J.* 38:213-219
- 19) Makarechian, M. and K. Kechavarz.
1964. Comparison of the relative gain between native and New Hampshire chicken. *Research Bull. No. 1*. Dept. Anim. Sci., Shiraz University, Iran.
- 20) Makarechian, M., A. Farid, A. Nik-Khah and E. Simhaee.
1983 a. Productive characteristics and genetic potentials of indigenous poultry of southern Iran for meat production. *World Rev. Anim. Prod.* 19 (1):45-51.
- 21) Makarechian, M., A. Farid A., Nik-Khah and E. Simhaee.
1983 a. Productive characteristics and genetic potentials of indigenous poultry of southern Iran for meat production. *World Rev. Anim. Prod.* 19 (1):45-51.
- 22) Makarechian, M., A. Farid, and E. Simhaee.
1983 b. A preliminary study on egg production and laying pattern of indigenous poultry of southern Iran. *World Rev. Anim. Prod.* 19(3):15-25
- 23) Makarechian, M., A. Farid, and E. Simhaee.
1984. Short term response to selection for egg production in indigenous poultry of southern Iran. *World Rev. Anim. Prod.* 20 (No3):15-21.
- 24) Malgael, H.
1984. Information about poultry production in Iran during the last few decades. *Iran Poultry*
- 1) Al-Soudi, K.A and M.A.J. Al-Jebouri.
1979. Production potential in subtropical climate of native Iraqi chicken compared to White Leghorn, New Hampshire and their crosses. *World's Poult. Sci. J.* 35:227-235.
- 2) Arad, Z and J. Marder.
1982 a. Egg-shell water vapour conductance of the domestic fowl: Comparison between two breeds and their crosses. *Br. Poult. Sci.* 23:325-328.
- 3) Arad, Z. and J. Marder.
1982 b. Comparison of the productive performance of the Sinai Bedouin fowl, the White Leghorn and their crossbreds: Study under natural desert conditions. *Br. Poult. Sci.* 23:333-338.
- 4) Ayattollahi, S.A.R.
1987. Fars tribes and nomads. *Center for population studies*. Shiraz University (in Persian).
- 5) Barker, J.S.F.
1982. Breed conservation in Asia: Problems and prospects, *Second World Congress on Genetics Applied to Livestock Production*. Madrid. VI:117-112.
- 6) Buresu of Animal Husbandry
1965. Progress report. *Ministry of Agriculture*, Tehran, Iran (in Persian).
- 7) Bureau of Animal Husbandry
1966. Progress report. *Ministry of Agriculture*, Tehran, Iran (in Persian).
- 8) Crawford, R.D.
1982. Status of rare and feral domestic animal stocks in Canada and the United States. *Second World Congress on Genetics Applied to Livestock Production*. Madrid. VI:107-116.
- 9) Department of Agricultural Economics.
1974 a. Economic and social studies of the villages under the Doroodzan Dam in 1972. *Agricultural Research Center Progress Report*. College of Agriculture, Shiraz University, Iran, No 1-27 (in Persian).
- 10) Department of Agricultural Economics
1974 b. Economic and social studies of the villages under the Doroodzan Dam. *Final report*. College of Agriculture, Shiraz University, Iran (in Persian).
- 11) Division of Agricultural Reconstruction
1980. Progress report on the extension of egg production in the urban and rural areas based on distribution of improved laying hens. *Buresu of Agriculture and Jagad-Sazandegi of Fars Province*. Bull. No. 2 (in Persian).
- 12) FAO
1981. Animal genetic resources - Conservation and management. *Proc. FAO/UNEP Technical Consultation*. Animal Production